

РОЗДІЛ 11 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.24:341.176(4)

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ПРИМИРЛИВІ ПРОЦЕДУРИ» І «ДРУЖНЄ ВРЕГУЛЮВАННЯ» У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

VALUE DEFINITIONS OF “CONCILIATORY PROCEDURES” AND “FRIENDLY SETTLEMENT” IN INTERNATIONAL LAW

Бурма С.К.,
*здобувач кафедри права
Європейського Союзу та порівняльного правознавства
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Стаття присвячена дослідженню співвідношення понять «примирливі процедури» і «дружнє врегулювання» в міжнародно-правовій системі. Проаналізовано наукові та законодавчі визначення цих понять. Акцентовано увагу на розкритті змісту понять «примирливі процедури» і «дружнє врегулювання».

Ключові слова: примирливі процедури, дружнє врегулювання, примирення, врегулювання спорів, мирові угоди.

Статья посвящена исследованию соотношения понятий «примирительные процедуры» и «дружественное урегулирование» в международно-правовой системе. Проанализированы научные и законодательные определения данных понятий. Акцентировано внимание на раскрытии содержания понятий «примирительные процедуры» и «дружественное урегулирование».

Ключевые слова: примирительные процедуры, дружественное урегулирование, примирение, урегулирование споров, мировые соглашения.

The article is devoted to dividing between the definitions and terms “conciliatory procedures” and “friendly settlement”. Analyzed scientific and legal approaches above mentioned definitions. The author focuses on discovering the meaning of “conciliatory procedures” and “friendly settlement”.

Key words: conciliatory procedures, friendly settlement, reconciliation, settlement of disputes, settlement agreements.

Актуальність теми. Активізація чинних органів міжнародного правосуддя, збільшення їх кількості, розширення й оновлення функцій відбувалось особливо інтенсивно впродовж останніх двадцяти років. Будучи наслідком якісного стрибка в розвитку міжнародного правосуддя, цей процес каталізував розвиток примирливих процедур як невід’ємної частини міжнародного судового процесу, актуалізувавши необхідність їх теоретичних досліджень.

Практика врегулювання спорів в органах міжнародного правосуддя з універсальною та регіональною юрисдикцією досить глибоко досліджена у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі. Ось далеко не повний перелік учених і практиків, праці яких є фундаментальними в цій сфері: А. Абашидзе, Т. Анцупова, В. Буткевич, О. Буткевич, Л. Ентін, Р. Каламкарян, Ф. Ліч, Н. Полянський, П. Рабінович, А. Смбалян та ін. Окремі аспекти проблеми примирливих процедур в органах міжнародного правосуддя ставали предметом наукового пошуку А. Абашидзе, В. Бергера, Д. Давиденка, Х. Келлер, О. Носиревої, П. Пушкаря, М. Рожкової.

Метою статті є правовий аналіз співвідношення понять «примирливі процедури» і «дружнє врегулювання» в міжнародно-правовій системі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз міжнародно-правових актів, національного законодавства,

наукової літератури свідчить про те, що єдиного розуміння й уніфікованого використання понять «примирливі процедури», «дружнє врегулювання», «мирова угода», «медіація», «альтернативне вирішення спорів», «посередництво», «примирення» тощо на сьогодні не існує. Багато проблем виникає через те, що ці поняття перекладаються з аутентичних текстів, а тим часом в аналогічній за звучанням терміни в англійській, російській та українській мовах може вкладатися різний зміст.

Системність сучасних досліджень засобів врегулювання спорів, альтернативних судовим рішенням, обмежується питаннями примирливих процедур у приватноправових спорах, мирової угоди, альтернативного вирішення спорів і медіації зазвичай у межах цивільного й господарського процесів, арбітражу або вивченням юридичних конфліктів і компромісів із позиції теорії права.

Безсумнівно, між підходами до примирливих процедур у приватноправових і публічно-правових спорах є чимало спільного, проте також зрозуміло, що примирливі процедури в публічному праві, особливо якщо однією зі сторін виступають не лише держави, а й суб’єкти приватного права, мають певні особливості, які впливають щонайменше із порушення балансу рівності сторін і власних інтересів кожної сторони в результаті спору.

Припускаємо, що підставою такого узагальнення є те, що в основі будь-якої примирливої процедури лежать переговори сторін, які традиційно є першим кроком до врегулювання різних розбіжностей, що вже виникли між сторонами, як у національному, так і в міжнародному праві. Способи та механізми проведення переговорів надають їм особливий порядок, характер, напрям, визначають сторін, формують критерії для вироблення оптимальних умов примирення.

Спочатку пропонуємо з'ясувати як між собою узгоджуються терміни «примирливі» і «примирні» процедури у вітчизняному законодавстві та правовій доктрині.

На нормативно-правовому рівні закріплення набув лише термін «примирні процедури» в межах норм трудового і трудового процедурно-процесуального права. Таке закріплення відображено в ст. ст. 13–16, 18, 22 Закону України «Про порядок вирішення трудових спорів (конфліктів)» від 03 березня 1998 р. [1], при цьому варто зазначити, що зміст поняття «примирна процедура» чи «примирні процедури» законодавець не наводить, маються на увазі лише згадки по тексту Закону.

У науковому середовищі найбільшого використання серед україномовних текстів набув термін «примирні процедури». Мовознавці та літературознавці схильні до думки, що слова «примирний» і «примирливий» мають тотожне значення [2, с. 671], однак термін «примирливий» набув більшого поширення в атрибутивному використанні примирення.

На нашу думку, найбільш доречним терміном, що передає сутність процедур примирення, буде саме термін «примирливі процедури», який ми використовуємо в цій статті, такий термін є не лише формальним виразником трансформації відповідної частини мови в прикметник («мир – примирити»), як у випадку з терміном «примирні процедури», термінологічна одиниця «примирливі» впливає на позначення якісних характеристик самого поняття, що зумовлено їхнім оцінним словотвірним значенням («примирливі – такі, що примирюють сторін»).

У дослідженнях різної тематики правознавці досить часто висувають щоразу різні критерії, характеризуючи примирливі процедури.

Наприклад, А. Коннов вважає, що примирливі процедури – це «ті форми альтернативного вирішення спорів, які спрямовані на взаємоприйнятне врегулювання і розв'язання спору, який виник на основі добровільного волевиявлення сторін» [3, с. 56]. Таке розуміння, на нашу думку, не позбавлене недоліків. Визначаючи примирливі процедури через поняття «альтернативне вирішення спорів», автор звужує розуміння примирливих процедур, запозичаючи поняття з американської правової доктрини, проте це не зовсім точно відображає сутність примирливих процедур. У ході примирливої процедури спір не завжди вирішується (шляхом прийняття судового рішення), а іноді лише врегулюється.

Професор М. Рожкова, розглядаючи врегулювання в міжнародному праві, пропонує вважати, що

«врегулювання спору передбачає не винесення рішення, у якому визначається правий і неправий, а досягнення сторонами спору взаємовигідної, компромісної згоди, що задовольняє обидві сторони спору. Важливим є те, що врегулювання спору може досягатись як безпосередньо самими сторонами шляхом переговорів, так і за допомогою інших осіб – примирителів (посередників, медіаторів). Отже, примирення сторін – це шлях, що веде до ліквідації спору шляхом його врегулювання самими сторонами. При цьому таким шляхом можуть бути ліквідовані не тільки правовий спір (спір про право) або правова невизначеність, а й інший конфлікт. Примирення є процедурою, яка має на меті згладжування й ліквідацію конфліктної ситуації. На відміну від процедури вирішення спору, мета якої полягає у виявленні правої і неправої сторони й винесенні рішення на підставі норм права, будь-яка примирлива процедура націлена на усунення суперечностей між сторонами, зближення позицій сторін і досягнення взаємоприйняттого виходу з ситуації, що склалася (часто зовсім без оцінювання позицій сторін), збереження або відновлення конструктивних відносин між сторонами, що сперечаються» [4, с. 172]. Такий підхід з очевидністю дає змогу говорити про «широке» розуміння М. Рожковою самих лише термінів «урегулювання» та «примирення».

Намагаючись дати визначення примирливим процедурам, фахівець із альтернативного вирішення спорів і питань примирення Д. Давиденко вказує на таке: 1) примирливі процедури не завжди є альтернативою судовому розгляду, оскільки вони не замінюють, а лише доповнюють його; 2) ці процедури можуть використовуватись у межах судової системи, крім того, можуть взагалі застосовуватись за відсутності намірів сторін почати судовий розгляд; 3) вони спрямовані, як правило, не на вирішення спорів, а на їх урегулювання; 4) різні види третейського розгляду, які можуть тлумачитись як застосування примирливої процедури, такою процедурою не є, оскільки третейський розгляд за своєю метою має характер змагальної, а не примирливої процедури, хоча примирення в його ході може бути досягнуто [5, с. 2].

Поняття «процедура», відповідно до Словника української мови, означає «офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь».

Ми дотримуємось тієї точки зору, що дружнє врегулювання є складовою більш загального поняття «примирлива процедура», яке, крім цього виду цієї процедури, містить й інші. Залежно від судової інституції, яка покликана вирішувати той чи інший спір, або інших обставин спору, сторонам доступний конкретний вид примирливої процедури.

Важливо розуміти, що, хоча логіка законодавця або науковця, який ототожнює конкретний вид примирливої процедури з терміном і поняттям «примирлива процедура», нам зрозуміла, виходячи із процесуально-правової природи цього явища, таке використання в доктрині чи в законодавстві не є коректним.

Варто розрізнити примирення сторін як юридичний факт досягнення згоди між ними і як один із видів примирливих процедур, тобто безпосередньо *reconciliatio*. Під примиренням як юридичним фактом потрібно розуміти припинення спору на узгоджених сторонами умовах, юридично закріплене в угоді або декларації між ними або в будь-якому іншому правовому інструменті. Характерною рисою примирливої процедури є пошук взаємоприйнятних варіантів врегулювання спору відповідно до інтересів сторін, у тому числі фінансових. Незважаючи на те що в примирливих процедурах можуть брати участь примирителі або інші нейтральні треті особи, рішення про те, чи припинити спір і на яких умовах, приймають виключно самі сторони.

Отже, у визначенні «примирливої процедури», на нашу думку, необхідно чітко вказати на те, що сторони незалежно й самостійно врегульовують власні спори.

Порівнюючи поняття «примирливі процедури» і «дружнє врегулювання», використаємо як приклад інститут дружнього врегулювання, наявний у практиці Європейському суду з прав людини. Між тим важливо зазначити, що він має такі самі ознаки (у процедурному сенсі), як і відповідні інститути в міжамериканській та африканській регіональних системах судового захисту прав людини.

Щодо поняття «дружнє врегулювання», яке використовується українським законодавцем (у сенсі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенції)), необхідно відзначити таке. Суперечність передусім викликає коректність перекладу тексту Конвенції, офіційного українського перекладу, затвердженого Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» [6], і тією термінологією, якою користуються вітчизняні та іноземні практики й дослідники.

В офіційному українському перекладі Конвенції (ст. 39) використовується визначення «дружнє врегулювання», в англійському та французькому аутентичних текстах – “friendly settlement” і “reglement amiable” (дружнє врегулювання), у російському офіційному перекладі – «мировые соглашения» (мирові угоди).

Зіставлення термінології змісту ст. 39 в офіційних перекладах Конвенції в державах-членах Ради Європи дає змогу простежити такий лексико-генетичний зв'язок між застосованими термінами в різних мовах і мовних групах. У більшості мов держав-членів Ради Європи й у 4 із 5 робочих мов Ради Європи (англійська, французька, німецька, італійська, російська – С. Б.) використано термін «дружнє врегулювання» або «врегулювання». З термінологічного погляду використання таких термінів виправдано, оскільки вони підкреслюють процесуальну форму процедури дружнього врегулювання та правильно передають зміст автентичного тексту Конвенції.

Як відзначає професор М. Рожкова, у першому офіційному перекладі російською мовою цей термін

був перекладений як «дружественное урегулирование» (дружнє врегулювання), тоді як у подальшому офіційному перекладі використовується термін «мировое соглашение» (мирова угода) [7, с. 43–44]. Відповідний варіант російськомовного перекладу розміщено й на офіційному сайті Ради Європи [8].

Такий переклад щонайменше наділяє процедуру дружнього врегулювання двоїстою природою мирових угод, порушуючи сталі співвідношення процедури дружнього врегулювання спору й результату цієї процедури (угоди про дружнє врегулювання). Як удадо визначає М. Рожкова, «мирова угода, у тому числі судова мирова угода, може розглядатися як результат примирливої процедури, але в жодному разі не ототожнюватися із самою процедурою» [7, с. 43–44].

Очевидно, що мирова угода як уособлення поєднання відносин матеріального та процесуального права має дещо спільне з угодою про дружнє врегулювання, яка може бути результатом процедури, передбаченої ст. 39 Конвенції, проте ці поняття не тотожні й не рівнозначні.

Підтвердженням обґрунтованості цієї позиції є те, що в тексті ст. 39 Конвенції й тексті Правила 62 (1) Регламенту Європейського суду з прав людини [9] мова йде лише про примирливу процедуру та умови цієї процедури, а не безпосередньо про угоду, як можливий результат примирення. Нарешті, зацікавлені сторони взагалі можуть не прийти до жодного результату або угода дружнього врегулювання може бути визнана Судом неприйнятною в сенсі її невідповідності умові «дружнього врегулювання спору на основі поваги до прав людини, як їх визначає Конвенція та Протоколи до неї», відповідно до ст. 39 (1) Конвенції [10].

Звісно ж, важливо відзначити, що лише англійський і французький тексти Конвенції є автентичними. Інші, навіть ратифіковані державами-членами Ради Європи тексти, не є офіційними текстами Конвенції, а є лише офіційними перекладами.

Конвенція як особливий тип юридичного тексту, на справедливу думку І. Іванової, «під час перекладу викликає низку проблем» [11, с. 57]. Тому не завжди текст перекладу термінології Конвенції українською або російською мовою відповідатиме семантичному змісту автентичного англійського і французького текстів.

При цьому важко не погодитись із тим, що використання в офіційних перекладах і юридичній літературі різних із термінологічного погляду юридичних термінів у різних мовах може мати серйозні правові наслідки та негативний вплив на доктринальне тлумачення тих чи інших норм Конвенції.

На нашу думку, справедливо буде зазначити, що переклад термінів “friendly settlement” і “reglement amiable” з англійської та французької мов аутентичних текстів українською мовою як «дружнє врегулювання» найбільш точно передає семантичне значення й сутність указанного виду примирливої процедури. Зазначимо й те, що термін «дружнє врегулювання» використовується й в офіційному перекладі тексту

Конвенції українською мовою [6]. Проте, незважаючи на активне використання, сам термін «дружнє врегулювання» ані в законодавстві України, ані у світовій доктрині залишається не визначеним.

Висновки. Ми схильні вважати, що під час застосування загального поняття «примирливі процедури» ми маємо справу з кількома видами цієї процедури, до яких можна зарахувати такі: дружнє врегулювання, медіація, альтернативне вирішення спорів, посередництво, переговори, мирова угода як процесуально-правовий інститут, а не договір.

Уважаємо доцільним такий зміст поняття: *примирливі процедури* – це правомірні способи консенсуального врегулювання суб'єктами публічних або приватних правовідносин спорів, що виникли між ними, на взаємоприйнятних умовах відповідно до їхніх фінансових і будь-яких інших інтересів із можливим залученням нейтральних третіх осіб.

Дружнє врегулювання (у широкому розумінні) означає досягнення заінтересованими сторонами спору взаємовигідної згоди на основі поваги до прав людини, як їх визначає відповідний міжнародно-правовий акт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про порядок вирішення трудових спорів (конфліктів) : Закон України від 03 березня 1998 р. № 137/98-ВР, зі змін., унесеними згідно із Законами від 10 липня 2003 р. № 1096-IV, від 17 травня 2012 р. № 4719-VI, від 22 червня 2012 р. № 5026-VI, 16 жовтня 2012 р. № 5458-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80>.
2. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства. – К. : Наукова думка, 1976. – Т. 7. – 1976. – 724 с.
3. Коннов А.Ю. Понятие, классификация и основные виды альтернативных способов разрешения споров / А.Ю. Коннов // Журнал российского права. – 2004. – № 12. – С. 56.
4. Договорное право: соглашения о подсудности, международной подсудности, примирительной процедуре, арбитражное (третейское) и мировое соглашения / [М.А. Рожкова, Н.Г. Елисеев, О.Ю. Скворцов] ; под общ ред. М.А. Рожковой. – М. : Статут, 2008. – 528 с.
5. Давыденко Д.Л. Примирительные процедуры в европейской правовой традиции / Д.Л. Давыденко. – М. : Инфотропик Медиа, 2013. – 232 с.
6. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>.
7. Рожкова М.А. Применение в коммерческом обороте мировой сделки / М.А. Рожкова. – М. : Статут, 2005. – 572 с.
8. Европейская конвенция по правам человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RUS.pdf.
9. Rules of Court (1 July 2014) Registry of the Court, Strasbourg [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf.
10. Європейська конвенція з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ukr.pdf.
11. Иванова И.В. Проблема перевода фразеологических единиц в некоторых типах юридических текстов / И.В. Иванова // Вестник МГЛУ. – 2005. – Вып. 501. – С. 57.